

บทที่ 8

การวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมาย ความสัมพันธ์ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเดินดิน” และ “สุดเสน่หา”

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ภาพยนตร์ตัวอย่าง 2 เรื่องที่หยิบมาจากกลุ่มภาพยนตร์แนวครอบครัว และกลุ่มภาพยนตร์แนวชีวิต / ต่อสู้ จากภาพยนตร์ 57 เรื่อง หากทำการจัดลำดับความเข้มข้นของกลวิธีทางอุดมการณ์ที่ทำงานผสมผสานกับทฤษฎีการเล่าเรื่องในการประกอบสร้างความหมายผ่านองค์ประกอบในภาพยนตร์แล้ว อาจแบ่งกลุ่มภาพยนตร์ออกได้เป็นกลุ่มภาพยนตร์ที่มีลักษณะการครอบงำมาก, กลุ่มภาพยนตร์ที่มีลักษณะการครอบงำน้อย, กลุ่มภาพยนตร์ที่มีลักษณะการขัดขึ้น/ ต่อสู้มาก และกลุ่มภาพยนตร์ที่มีลักษณะการขัดขึ้น/ ต่อสู้น้อย

ในการจัดกลุ่มเพื่อแบ่งระดับของภาพยนตร์นี้ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ที่ได้จากการวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างความหมายให้แก่บุคคลและกลุ่มคนที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคม ผ่านระบบสัญลักษณ์ของการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ โดยใน “ภาพยนตร์แนวครอบครัว” นั้นพิจารณาจาก

1. ความเข้มข้นของการใช้กลวิธีตามทฤษฎีทางอุดมการณ์ ผสานเข้ากับเครื่องมือในการเล่าเรื่อง
2. ความเข้มข้นของการใช้กลวิธีตามคุณลักษณะของภาพยนตร์แนวครอบครัว ได้แก่
 - 2.1 ในด้านตัวละคร ได้แก่
 - 2.1.1 มีการสร้างตัวละครให้มีพฤติกรรมในลักษณะต้องห้าม และ
 - 2.1.2 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครขัดขึ้น กับตัวละครอื่นๆ ได้แก่
 - การลวงมิตร ลวงศัตรู,
 - การสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม โดยให้ตัวละครขัดขึ้นอยู่ในฐานะของ “ผู้รับการอุปถัมภ์”
 - การสร้างตัวละครอื่นๆ มาสกัดการขัดขึ้น/ ต่อสู้
 - 2.2 ความเข้มข้นของโครงเรื่องแบบ “ลงโทษ”, “กลับใจ” หรือ “ปลอบประโลม”
 - 2.3 ความเข้มข้นของตอนจบแบบ “ลงโทษ”
 - 2.4 แก่นเรื่องที่มีลักษณะให้ถอยจากการขัดขึ้น/ ต่อสู้

2.5 การสร้างพื้นที่ในตวับทภาพยนตร์ให้แลดู “ลวงน้อย” “จริงมาก” ทั้งๆ ที่ “ลวงมาก” “จริงน้อย”

2.6 ความเข้มข้นของการใช้เพลง/ ภาพ/ บทสนทนาเพื่อการครอบงำ หรือ ลงโทษ

ส่วน “ภาพยนตร์ในแนวชัดขึ้น/ ต่อสู้” นั้นพิจารณาจาก ความเข้มข้นของการใช้ กลวิธีตามคุณลักษณะของภาพยนตร์แนวชัดขึ้น/ ต่อสู้

- 1. ในด้านตัวละคร ได้แก่
 - 1.1 ความเข้มข้นของการนำความหมายบางอย่างออก และใส่ความหมายใหม่ (Transcoding) โดยเพิ่มภาพทางบวกแทนที่ภาพทางลบให้แก่ตัวละคร
 - 1.2 ความเข้มข้นของการสร้างความสัมพันธ์แบบใหม่ที่เท่าเทียมซึ่งรื้อถอน (deconstruct) รูปแบบความสัมพันธ์เดิมๆ ที่สังคมสร้างไว้
- 2. ความเข้มข้นของการวางโครงเรื่องแบบรื้อถอน (deconstruct) โครงเรื่องแบบเดิมๆ ที่พยุความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันไว้
- 3. ความเข้มข้นของตอนจบแบบ “ให้รางวัล” กับการชัดขึ้น/ ต่อสู้
- 4. แก่นเรื่องที่เน้นในคุณค่าของตัวผู้ชัดขึ้น
- 5. ความเข้มข้นของการใช้เพลง/ ภาพ และบทสนทนา เพื่อสนับสนุนการชัดขึ้น/ ต่อสู้

โดยจากภาพยนตร์ 57 เรื่อง สามารถ แบ่งกลุ่มภาพยนตร์ได้ดังนี้

ตารางที่ 8-1: การจัดกลุ่มภาพยนตร์ตามระดับความเข้มข้นของกลวิธีที่ใช้ในการครอบงำ และชัดขึ้น/ ต่อสู้ ในภาพยนตร์

ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำมาก	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำปานกลาง-น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการชัดขึ้น/ ต่อสู้ปานกลาง - น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการชัดขึ้น/ ต่อสู้ มาก
1. เขาชื่อกานต์ (2516)	1. เทพธิดาโรง แรม (2517)	1. โทน (2513)	1. ประชาชนนอก (2521)
2. เทวดาเดินดิน (2518)	2. ข้าวนอกนา (2518)	2. ชู้ (2516)	2. นหนองหมาว้อ (2522)

ตารางที่ 8-1 (ต่อ): การจัดกลุ่มภาพยนตร์ตามระดับความเข้มข้นของกลวิธีที่ใช้ในการครอบงำและขัดขืน/ ต่อสู้ ในภาพยนตร์

ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำมาก	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำปานกลาง-น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการขัดขืน/ ต่อสู้ปานกลาง - น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการขัดขืน/ ต่อสู้ มาก
3. แผ่นดินของเรา (2519)	3. ทองพูนโคกโพ ราษฎรเต็มขั้น (2520)	3. ทองปาน (2518)	3. พุ่งกล้าร้องไห้ (2523)
4. คนภูเขา (2522)	4. ครูบ้านนอก (2521)	4. เทพธิดาโรงงาน (2525)	4. น.ช. นักโทษชาย (2545)
5. ผู้หญิง 5 บาป (2545)	5. คนภูเขา (2522)	5. ไอ้ ป. 4 ไม่มีเส้น (2526)	5. คีนไร่เงา (2546)
6. เดอะเมีย (2548)	6. ผู้แทนนอกสภา (2523)	6. ครูสมศรี (2528)	6. สุดเสน่หา(2546)
7. หมากระต่าย รีเทิร์นส์ (2549)	7. เทพเจ้าบ้านบางปูน (2523)	7. หย่าเพราะมีขี้ (2528)	7. สัตว์ประหลาด (2547)
	8. อุกาฟ้าเหลือง (2523)	8. ช่างมันฉันไม่แคร์ (2529)	8. เพื่อนกูรักมึงวะ (2550)
	9. อีพริ้งคนเริงเมือง (2523)	9. ฉันทูชายณะยะ (2530)	
	10. แม่เลือกเกิดได้ (2525)	10. ส.อ.ว.ห้อง 2 รุ่น 44 (2533)	
	11. ครูดอย (2525)	11. ดิฉันไม่ใช่โสเภณี (2536)	
	12. มือปืน (2526)	12. คนจร ฯลฯ (2542)	
	13. น้ำพุ (2527)	13. สตรีเหล็ก (2543)	
	14. หมอบ้านนอก (2528)	14. 14 ตุลา สงครามประชาชน (2544)	
	15. ผีเสื้อและดอกไม้ (2528)	15. บิวตี้ฟูลบ็อกเซอร์ (2546)	
	16. คนกลางแดด (2530)	16. คีนบาปพรหมพิราม(2546)	

ตารางที่ 8-1 (ต่อ): การจัดกลุ่มภาพยนตร์ตามระดับความเข้มข้นของกลวิธีที่ใช้ในการ
ครอบงำ และ ขัดขึ้น/ ต่อสู้ ในภาพยนตร์

ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำมาก	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำปานกลาง-น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ ปานกลาง - น้อย	ภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ มาก
	17. ฉันรักผัวเขา (2530)	17. หมอเจ็บ (2547)	
	18. ทองประกายแสด (2531)		
	19. กลกามแห่งความรัก (2532)		
	20. อีสาวโรงงาน (2534)		
	21. คนเลี้ยงช้าง (2533)		
	22. ปลัดบ้านนอก (2536)		
	23. เด็กเสเพล (2539)		
	24. 2499 อันธพาลครองเมือง (2540)		
	25. ไอ้ฟัก (2547)		
	26. สายลับจับบ้านเล็ก (2550)		

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาพยนตร์ส่วนใหญ่ จะอยู่ในกลุ่มภาพยนตร์ที่ใช้กลวิธีในการครอบงำ หรือขัดขึ้น/ ต่อสู้ ในระดับปานกลาง-น้อย เพื่อให้เห็นภาพการทำงานของกระบวนการประกอบสร้างความหมาย ผู้วิจัยจะนำภาพยนตร์ที่อยู่ในกลุ่มที่กลวิธีในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ มาทำการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายของบุคคลและกลุ่มคนที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคม ผ่านระบบสัญลักษณ์ของการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ และผลลัพธ์จากกระบวนการประกอบสร้างความหมาย ได้แก่ ความสัมพันธ์, อุดมการณ์และอัตลักษณ์ โดยตัวอย่างของภาพยนตร์แนวครอบงำ ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเดินดิน” (2518) ส่วนตัวอย่างภาพยนตร์แนวขัดขึ้น/ ต่อสู้ที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง “สุดเสน่หา” (2546)

การวิเคราะห์ภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเดินดิน”

ภาพยนตร์เรื่องนี้ออกฉาย ในช่วง กันยายน พ.ศ. 2518 ซึ่งบริบทสังคมในช่วงนั้น เป็นรอยต่อระหว่างเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ได้แก่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นการลุกขึ้นสู้ต่อรัฐบาลเผด็จการของนักศึกษา ซึ่งนักศึกษาได้รับชัยชนะ และได้รับเสียงชื่นชมจากผู้คนในสังคม และ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ การล้อมปราบนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ช่วงรอยต่อของระหว่างเหตุการณ์ทั้งสองนี้ เบเนดิก แอนเดอร์สัน ได้อธิบายถึงสภาวะหนึ่งก่อนที่จะนำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นั่นคือ บรรยากาศของความหวาดหวั่นอย่างไม่ถึงที่เกิดจากการขยายการศึกษาอย่างรวดเร็ว และความขัดแย้งระหว่างวัย (เบเนดิก แอนเดอร์สัน, 2551: 135) ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในการปราบปรามนักศึกษาในที่สุด

เรื่องย่อ

เทวดาเดินดินเป็นเรื่องของแก๊งค์โจรวัยรุ่น 3 คน พี่ น้อง และ ต้อย ที่โคจรมาพบกัน โดยเริ่มจากการส่งเฮโรอีน จากนั้นก็รวมตัวกัน ลักเล็กขโมยน้อย แต่หลังจากได้อาวุธปืนสั้นมาจากการปล้นบ้านหลังหนึ่ง พวกเขา ก็เริ่มก่อคดีที่ร้ายแรงขึ้น ขณะอาละวาดที่บาร์แห่งหนึ่งเพื่อหนีการจับกุมตำรวจและใช้อาวุธปืน ขึ้นต่อสู้ นักข่าวที่อยู่ในเหตุการณ์กลับมองเห็นลู่ทางในการปั้น พวกเขาให้เป็นคนดังผ่านการเสนอข่าวการปล้น ต่อมาทั้ง 3 ก็ก่อเรื่องอีกโดยพยายามขโมยรถของฝรั่งอเมริกัน และยิงเจ้าของรถตายคาที่ คราวนี้พวกเขาถูกตำรวจไล่ล่าอย่างหนัก ต้องขึ้นรถไฟหนีไปกบดานทางใต้ ณ บอนโบกัรด์ไฟพวกเขาได้เพื่อนร่วมแก๊งค์คนใหม่ “แอ็ด” ซึ่งเป็นมาเฟีย กองทัพมดบอนโบกัรด์ไฟ แอ็ดตกลงร่วมแก๊งค์ และจัดหาอาวุธสงครามมาให้ พวกเขาเพิ่มระดับความอึกเหิมด้วยการออกปล้นธนาคาร และขณะที่กำลังปล้นธนาคารพวกเขาก็ได้เพื่อนร่วมแก๊งค์เพิ่มอีก ได้แก่ “วิซิต” พนักงานธนาคาร ผู้เบื่อชีวิตที่ไม่ร่ำรวยเสียที จึงแปรพักตร์เข้าร่วมการปล้นด้วย ทั้งหมดออกตระเวนปล้นตามปั๊ม ธนาคาร ร้านทอง ฆ่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ ขณะเดียวกันพวกเขาก็กลายเป็นคนดังของสังคม หนังสือพิมพ์ยังคงเสนอข่าวพวกเขาอย่างต่อเนื่องโดยสร้างภาพพวกเขาว่าเป็นแก๊งค์โจรที่ปล้นแล้วนำเงินแจกคนจน ทั้งที่จริงๆ แล้วพวกเขาเพียงแค่ทำเงินหล่น ขณะที่เขากำลังพักผ่อนอยู่ที่โรงแรมหรูดูดี ตำรวจก็ตามรอยจนพบ ทั้ง 2 ฝ่ายยังปะทะกัน วิซิตถูกตำรวจฆ่าตายอย่างอนาถ ส่วนพวกที่เหลือหนีไปในดินแดน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ตำรวจไม่สามารถไล่ล่าได้ เพราะอยู่ในความควบคุมของทหาร ระหว่างเดินทางน้องโดนกับดักที่วางไว้ยิงเข้าที่ขา

ทั้งหมดเสียทำถูกหญิงสาวชาวบ้านคุมตัวมาที่หมู่บ้านมุสลิมแห่งหนึ่ง หญิงสาวชาวบ้านช่วยรักษาแผลให้น้องจนน้องรู้สึกขาข้างซ้าย พอตกกลางคืนเกิดเหตุการณ์คนร้ายบุกมารุกรานทำร้ายคนในหมู่บ้าน สมาชิกในแก๊งเทวดาก็ช่วยชาวบ้านต่อสู้ และต้องสูญเสียแอ๊ดที่โดนคนร้ายฆ่าปาดคอ ขณะที่พยายามจะช่วยหญิงสาวชาวบ้านที่จะโดนข่มขืน รุ่งเช้าขึ้นมา แม้หัวหน้าหมู่บ้านจะรู้สึกขอบคุณเหล่าแก๊งค์เทวดา แต่ก็ขอร้องให้ออกไปจากที่นี่เสียโดยให้เหตุผลว่าไม่ยากมีปัญหากับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

สมาชิกแก๊งค์เทวดา พี่ น้อง และ ต้อย ทั้งหมดเดินทางกลับกรุงเทพฯ อีกครั้ง ขณะที่น้องมีอาการป่วยหนักจากพิษบาดแผล พี่กลับมาที่บ้านป่าซึ่งเป็นเอเยนต์ค้าเฮโรอีนรายใหญ่ เพื่อขอที่พัก แต่ก็ถูกไล่ไปอย่างไม่ไยดี ขณะที่ตำรวจเริ่มแกะรอยพวกเขาได้ และตามมาหลายรั้งค้าเฮโรอีนของป่า และไล่ล่าพวกเขา พี่ น้องและต้อยหนีการตามล่าของตำรวจไปที่ชั้นสูงสุดอาคารแห่งหนึ่ง ใช้อาวุธสงครามยิงต่อสู้กับตำรวจ นักข่าวตามไปทำข่าวเหล่าแก๊งค์เทวดา ด้วยเห็นว่าจะทำให้ยอดขาย น.ส.พ ของตัวเองเพิ่มขึ้น ขณะนั้นน้องก็ขาดใจตายเพราะพิษบาดแผลไม่ไหว พี่ต้อนักข่าวที่เห็นพวกเขาเป็นเพียงข่าวเพื่อให้ขายหนังสือพิมพ์ได้ นักข่าวสำนึกถึงสิ่งที่ตัวเองทำลงไป หลังจากที่ดีตำรวจไม่สามารถบุกขึ้นไปจับกุมตัวแก๊งค์เทวดาเพราะต้อยใช้อาวุธสงครามยิงสวนลงมาตลอด สารวัตรตัดสินใจใช้เฮลิคอปเตอร์ยิงแก๊สน้ำตาเข้าใส่อาคารชั้นสูงสุด ก่อนจะให้ตำรวจบุกขึ้นไปจับ เสียยังต่อสู้กันดังสนั่น ลักพัก ศพของทั้ง 3 ก็ถูกลำเลียงลงมา

การวิเคราะห์

ในที่นี้จะทำการวิเคราะห์ภาพยนตร์ใน 2 ส่วนใหญ่ ได้แก่ กระบวนการประกอบสร้างความหมาย และผลลัพธ์จากกระบวนการในการประกอบสร้างความหมาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) กระบวนการประกอบสร้างความหมายในภาพยนตร์

ชื่อภาพยนตร์ "เทวดาเดินดิน" ในที่นี้สื่อความหมายถึงการสถาปนาสถานะแก๊งค์วัยรุ่น ให้กลายเป็นคนดัง จากสถาบันสื่อมวลชน แต่สุดท้ายความเป็นเทวดานี้ก็ต้องร่วงลงมาสู่พื้นดินในที่สุด หากสิ่งที่ประพุดตปฏิบัตินั้นละเมิดจากชนบของสังคม อำนาจรัฐก็จะเข้าไปจัดการอย่างเด็ดขาด หรืออาจตีความเชื่อมโยงไปถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่ภาพยนตร์เรื่องนี้พยายาม

จะเชื่อมโยงไปถึง นั่นคือสถานะของขบวนการนักศึกษา หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ถูกสถาบันสื่อมวลชนสถาปนาความเป็นผู้นำในสังคม

ภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเดินดิน” ได้ใช้กลวิธีการครอบงำ ในกระบวนการประกอบสร้างความหมายดังนี้

1.1) ตัวละคร: พฤติกรรมในลักษณะต้องห้าม (Taboo) ในด้านบุคลิกตัวละครนั้นตัวละครนำ 2 คน ถูกประกอบสร้างให้มีพฤติกรรมในลักษณะต้องห้าม (Taboo) โดยให้พี่ชายกับน้องเมียมีความสัมพันธ์ (ทางเพศ) กัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดจารีตในสังคมไทย และยังเพิ่มความรู้สึกชิงชังต่อการมีความสัมพันธ์ในลักษณะต้องห้ามนี้ให้แก่คนดูเพิ่มขึ้นไปอีก ด้วยการตั้งชื่อตัวละครว่า “พี่” กับ “น้อง” ส่วน “ต๋อย” ตัวละครซึ่งเป็นสมาชิกแก๊งค์ที่เลือกก็ถูกประกอบสร้างให้เป็นเพศที่สาม ที่มีอาการติดยาเสพติดอย่างหนัก

ตัวละครยังถูกสร้างให้มีภูมิหลังที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ทางการเมืองผ่านการเชื่อมโยงโลกจริงแบบเบลอๆ โดยให้ “ต๋อย” มีภูมิหลังเป็นเสมือนนักศึกษาที่เข้าร่วมการประท้วงในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ส่วน “พี่” ก็เป็นอดีตทหารที่ผิดหวังกับนโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างไม่เลือกหน้า ภูมิหลังของตัวละครนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของคน 2 กลุ่มที่ผู้สร้างต้องการประกอบสร้างเรื่องเล่า เพื่อนำไปสู่ตอนจบแบบ “ลงโทษ” ในที่สุด

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครขัดขึ้นกับตัวละครอื่นๆ พบว่าภาพยนตร์มีการประกอบสร้างตัวละครมาสกัดการขัดขึ้น/ ต่อสู้ ในลักษณะของ “มิตรที่ทอดทิ้ง” ได้แก่ “ครอบครัวของพี่” ป้าที่ใช้พี่และต๋อยให้เป็นสายส่งเฮโรอีนให้ แต่เมื่อถึงคราวที่พวกเขาตกทุกข์ได้ยาก น้องป่วยหนัก และต้องการที่พกกกลับไม่ให้มาอยู่ด้วย เพราะกลัวว่าตำรวจจะแห่มารื้อค้นบ้านจนพบเฮโรอีนที่ซุกซ่อนไว้ และ “ชุมชนชาวมุสลิม” ที่ถึงแม้แก๊งค์เทวดาจะช่วยต่อสู้จนเกือบเอาชีวิตไม่รอด จนต้องเสียสมาชิกไป แต่พอรุ่งขึ้น แม้ว่าหัวหน้าจะออกตัวว่าเขาซาบซึ้งเพียงใด แต่สุดท้ายเขาก็ไม่สามารถให้แก๊งค์เทวดาพักที่นี้ได้ เพราะไม่อย่างมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

1.2) โครงเรื่อง ตอนจบ และแก่นเรื่อง โครงเรื่องในภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นการร้อยเรียงเหตุการณ์ในขัดขึ้น ต่อสู้ จนนำไปสู่จุดจบของตัวละคร ว่า ผู้ขัดขึ้น แม้จะมีภูมิหลังที่ถูกกระทำมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาที่ถูกปราบปราม หรือ ทหารที่ถูกบั่นทอนให้ฆ่าใครก็ได้ที่มีคนบอกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่กลับเมื่อเลือกขัดขึ้นอำนาจของสังคม ด้วยการประพฤตินอกกรอบจับอาวุธขึ้นสู้ อำนาจอัฐก็จะจัดการอย่างเด็ดขาด

ตอนจบในภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเป็นการลงโทษให้ตัวละครที่ขัดขึ้น/ ต่อสู้ อำนาจรัฐ ด้วยการใช้อาวุธสงครามออกปล้นสะดมกันนี้ต้องพบ “ความตายอย่างน่าเอนจอนาถ” โดยทำงานร่วมกับองค์ประกอบ “ภาพและการตัดต่อ” ในการเล่าเรื่องตามลักษณะเฉพาะศาสตร์ ภาพยนตร์โดยตัวละครนำทั้ง 3 ถูกตำรวจระดมกำลัง สรรพอาวุธ มาสังหาร อย่างที่ไม่ว่าตัวละคร จะเก่งหรือมีอาวุธแค่ไหนก็ไม่สามารถเอาชนะกลไกการปราบปรามของรัฐได้ และความหมาย “เหนือฟ้ายังมีฟ้า” ก็ถูกถ่ายทอดในตอนจบของภาพยนตร์ที่แม้ทั้ง 3 ตัวละคร (ที่ถูกสถาปนาความเป็นเทวดาจากสื่อมวลชน) จะหนีไปบ้นยอดดึกสูง สถาบันตำรวจ หนึ่งในกลไกการปราบปรามของรัฐก็ยังมีศักยภาพที่สูงกว่าด้วยการระดมกำลังคน สรรพอาวุธ ผ่านฉากที่ใช้มุมกล้องที่แทนสายตาจากที่สูงแล้วมองต่ำลงมา เพื่อสื่อความหมายถึงผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า (Berger, 1991: 26-27) เห็นเฮลิคอปเตอร์ที่บินวนอยู่เหนือยอดดึกสูงที่อยู่ของเหล่าเทวดาจำแลง ก่อนจะตามมาด้วยภาพการยิงแก๊สน้ำตาเข้าไปในอาคาร จนตึกชั้นนั้นปกคลุมไปด้วยควันขาวไปทั่ว เหล่าแก๊งค์เทวดาเดินตระเวนทูลาย ออกมาหาอากาศบริสุทธิ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจระดมกำลังเข้าไปเสริมไม่หยุดหย่อนเข้าไปบนยอดดึก เสียงปืนดังสนั่นรัวไม่หยุด ท่ามกลางความตกตะลึงของประชาชนที่อยู่ด้านล่าง สิ้นลาลำบากใจ (ที่ต้องปราบปราม) ของสารวัตรผู้สั่งการ และความเสียใจของญาติพี่น้องของเหล่าแก๊งค์เทวดา ไม่กี่ชั่วโมงถัดจากนั้นทั้ง 3 ของเหล่าเทวดาก็ถูกไล่ยิงลงมาในผ้าขาว ก่อนภาพยนตร์จะจบเรื่องด้วยการแช่ภาพ (freeze) ศพทั้งสามไว้ ขึ้นชื่อจริง และสถานะว่า “ถึงแก่กรรม” ซึ่งการจบแบบลงโทษอย่างหนักหน่วง ที่ทำงานร่วมกับองค์ประกอบด้าน “ภาพ” ในการเล่าเรื่องเช่นนี้สะท้อนกลวิธีทางอุดมการณ์ 2 อย่าง ได้แก่ กลวิธีการทำงานยกเว้น (exceptional case) ให้เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป (generalization) ในลักษณะของการลงโทษ โดยหยิบเอากรณีการขัดขึ้น/ ต่อสู้อำนาจของสังคมของเหล่าแก๊งค์เทวดา มาลงโทษให้ผู้ชมเห็นว่าเมื่อขัดขึ้น/ ต่อสู้ด้วยการจับอาวุธขึ้นสู้แล้วจุดจบจะเป็นเช่นไร และ การทำงานคู่กันระหว่างกลไกทางอุดมการณ์ (ideological apparatus) ผ่านการเล่าเรื่องในสื่อภาพยนตร์ และกลไกทางด้านการปราบปราม (repressive apparatus) ผ่านภาพขณะที่ตัวละครถูกลงโทษ การระดมกำลังคนและสรรพอาวุธ เพื่อปราบปราม ผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้อำนาจของสังคม

จากการวางโครงเรื่องที่เป็นการร้อยเรียงเหตุการณ์ตั้งแต่ภูมิหลัง วิธีการต่อสู้ และตอนจบของภาพยนตร์ที่เป็นการลงโทษอย่างรุนแรงเช่นนี้นำไปสู่แก่นเรื่องเกี่ยวกับการขัดขึ้น ต่อสู้ที่ว่า “แม้ถูกกระทำ แต่หากสู้ด้วยวิธีรุนแรง อำนาจรัฐจะจัดการอย่างเด็ดขาด”

1.3) การสร้างพื้นที่ในตัวบทของภาพยนตร์ให้เลดู “ลวงน้อย”- “จริงมาก” ทั้งๆ ที่ “ลวงมาก” จริงน้อย ภาพยนตร์เรื่องนี้ปรากฏกลยุทธ์ทางอุดมการณ์ในลักษณะการผสมความจริงกับจินตนาการ (real – and seemingless) โดยการนำความจริงไปผสมในการสร้าง

บุคลิกตัวละคร, ฉากและ ภาพ ปรากฏ ใน 2 ประเด็นได้แก่ ความเป็นวัยรุ่น กับ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และบรรยากาศการประท้วง สถานะของนักศึกษา และความหวาดระแวง คอมมิวนิสต์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ความเป็นวัยรุ่น กับ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การหยิบเอา ความเป็นวัยรุ่น มาใส่ไว้ในบุคลิกตัวละคร แสดงออกผ่านการแต่งกายแบบนุ่งยีนส์ เสื้อยืด ซึ่ง ความเป็นวัยรุ่นในขณะนั้นสามารถสื่อความหมายได้ไปถึงขบวนการนักศึกษาที่เจริญเติบโต และ กำลังถูกโจมตีอย่างหนัก หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา และเพื่อให้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ ภาพยนตร์ได้จึงใส่ชุดเทกของเหตุการณ์จริงแทรกเข้ามา แต่การแทรกเข้ามาในฉากที่มี ผลต่อการประกอบสร้างความหมายในทางลบนั้นคือ ขณะที่ตัวละคร “ต๋อย” ชายหนุ่ม เพศที่สาม สมาชิกแก๊งค์เทวดา กำลังเคลิ้มจากฤทธิ์ของยาเสพติดที่ฉีดเข้าร่าง อยู่ในสภาวะคล้ายความฝันถึง ลวง กึ่งจริง และฉากที่พี่และน้องซึ่งอยู่ในฐานะของพี่ชายและน้องเมียกำลังมีเพศสัมพันธ์กัน พร้อมกับใช้กลวิธีการตัดต่อ เพื่อประกอบสร้างความหมายใหม่โดยการเชื่อมโยงภาพต่างเหล่านี้ เข้าด้วยกัน ได้แก่ ฉากต๋อยที่กำลังเคลิ้มยา, พี่กับน้องที่กำลังมีเพศสัมพันธ์กัน, อารูปีนของพี่, ภาพข่าวจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม, ใบหน้าเด็กน้อยที่กำลังจ้องมองมา ตัดสลับกันไปเรื่อยๆ ก่อนที่จะจบด้วยภาพ ภาพเด็ก (คนเดิม) ตาโต กำลังมองจ้องมา กล้องค่อยๆ ชูมถอยออกมา เพื่อให้เห็นภาพว่า ในมือของเด็กน้อยนั้นกำลังจับรังกระสุนปืนอยู่

(2) บรรยากาศการประท้วง สถานะของนักศึกษาและความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์

- บรรยากาศการประท้วง สถานะของนักศึกษา ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ แทรกตัวละครประกอบเป็นนักศึกษาที่รวมกันเป็นกลุ่ม แต่ใช้วิธีประกอบสร้างความหมายทางลบ ให้ เช่น ในฉากตำรวจ สารวัตรกำลังตามล่าแก๊งค์เทวดาอยู่ดีก็ให้ไประงับเหตุข้างกลตีกัน หลังจาก ระงับเหตุได้แล้ว สารวัตรก็จับตัวข้างกลกระแทกกับประตูเหล็ก เด็กข้างกลโวยวาย แต่เมื่อสารวัตร ค้นตัวก็พบระเบิดมือ (กล้องซูมภาพเข้าไปให้เห็นว่าเป็นระเบิดมือ) เด็กข้างกลไม่สำนึก ส่งเสียง “เฮ้” ล้อเลียนว่าเป็นเสียงระเบิด สารวัตรให้ลูกน้องคุมตัวไป, ในตอนท้ายของเรื่องขณะที่เหล่า ตำรวจกำลังล้อมจับแก๊งค์เทวดาที่หลบอยู่บนยอดตึก และหนังสือพิมพ์ก็ประโคมข่าวการล้อมจับ ครั้งนี้ กลุ่มนักศึกษาก็มาถือป้ายประท้วง “จักรวรรดินิยมฟาสซิสต์” แล้วมายื้อแย่งอาวุธกับตำรวจ โดยมีลูกน้องรายงานว่านักศึกษามาประท้วงตำรวจที่ใช้ความรุนแรง โหดร้าย ป่าเถื่อน ก่อน สารวัตร จะตัดสินใจเด็ดขาด ให้จับผู้ที่ขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน

- บรรยายากาศของความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์ บรรยายากาศของความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์นั้นถูกเชื่อมโยงเข้ากับภูมิหลังของพี่ ในขณะที่เขากำลังหลับและฝันถึงตนเองสมัยเป็นทหาร และเข้ากราดยิงครอบครัวหนึ่งตายทั้งบ้าน เสียทหารนายหนึ่งตะโกนอยู่แว่วว่า “ฆ่ามันให้เรียบ พวกคอมมิวนิสต์” ก่อนที่จะพบว่าบ้านหลังนั้นมีพระบรมฉายาลักษณ์และพระพุทธรูป พัดใจ ถึงกับปล่อยปืนร่วง เข้าไปชกกับลูกพี่ที่สั่งให้ปราบคอมมิวนิสต์

1.4) การใช้เพลงเพื่อการครอบงำ ภาพยนตร์ปรากฏการใช้เพลงเพื่อประกอบสร้างความหมายให้แก่การกระทำของกลุ่มผู้ขัดขาน/ ต่อสู้อำนาจของสังคม ว่าเป็น “การกระทำที่คุณธรรมโยยบิน และ ความดีที่เคยมีมานั้น วาสนาถึงคราวอัปจน” ดังเนื้อร้องว่า

เป็นเทวดาเดินดิน กินข้าวแกง จึงมีเรี่ยวแรง ยังไปตามผืนดิน เป็นคนธรรมดา แต่
ทำมาหากิน คุณธรรมโยยบิน จึงหาคนที่ตำรา เทวดาเดินดิน กินโอเลี้ยง อยู่มีคู่
เคียงไซ้ไปนอนในนา เราไปทำความดี แต่มีกรรมชกพา ให้เราเป็นเทวดา เทวดา
เดินดิน.....ถูกเขาทำให้เป็นเทวดาความดีที่เคยมีมา วาสนาถึงคราวอัปจน....ใคร
ลิขิตชีวิตให้เรา มีใครกันเล่าทำแต่ความดี

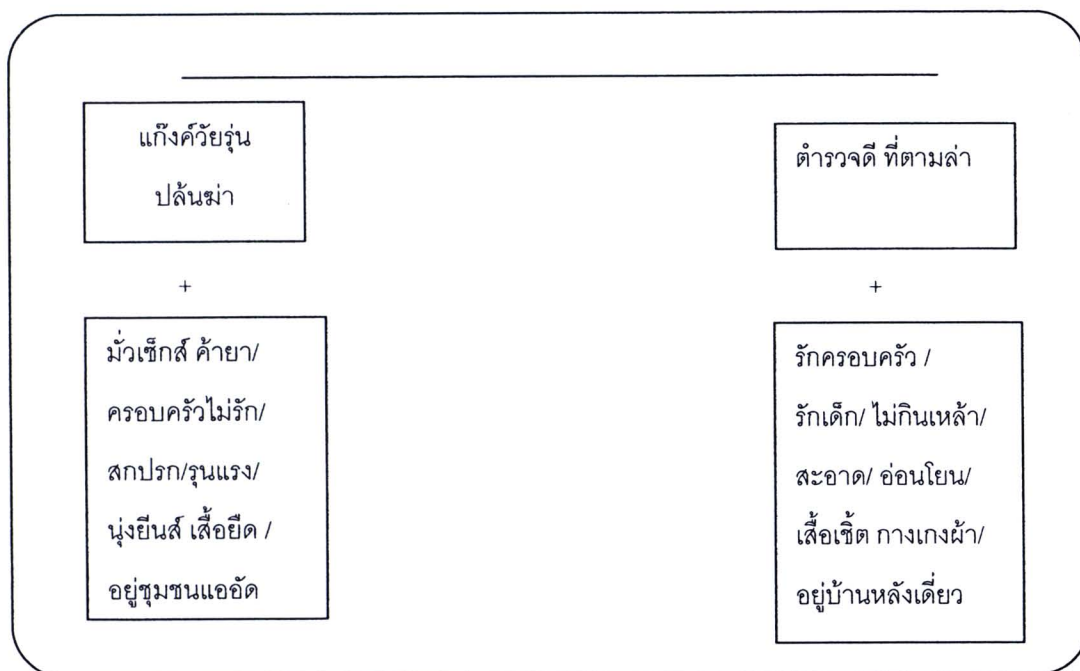
เพลงข้างต้นจะถูกสอดแทรกเข้ามาในเหตุการณ์สำคัญๆ ของภาพยนตร์ เช่น ตอนที่แก๊งเทวดา ได้อาวุธสงครามมาครอบครองครั้งแรก, ตอนที่แก๊งค์เทวดาเริ่มปรากฏสัญญาณของความพ่ายแพ้ เมื่อพวกเขาถูกหมู่บ้านมุสลิมปฏิเสธที่จะให้ที่พักอาศัย ต้องพาร่างอันบอบช้ำของน้องกลับมาที่กรุงเทพฯ อีก และในตอนจบสุดท้ายของเรื่องที่พวกเขาถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจยิง จนถึงตอนการลำเลียงศพ จนภาพถูกแช่แข็งไว้ที่ร่างที่ไร้ลมหายใจของพวกเขา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการใช้สื่อเสียงมาเสริมความแรงของภาพเพื่อทั้งบอกนัยถึงเรื่องที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้า ,ตอกย้ำซ้ำซ้ำให้ผู้ชมรับรู้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิด และระดับลึกลงไปกว่านั้นคือการทำงานร่วมกันของเครื่องมือ หลังจากองค์ประกอบด้านภาพได้ทำหน้าที่ในการสร้างพื้นที่ที่กังวลถึงจริงใจแล้ว เพลงในรูปแบบของคำพูดที่มีลักษณะตัดล้น สรุปลความ ก็ไปทำหน้าที่รวบรวมความคิดให้ผู้ชมในท้ายที่สุดว่า การกระทำในกรณีนี้ปรากฏในเนื้อหาภาพยนตร์เรื่องนี้ และการกระทำอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับตัวละครเหล่านี้ ก็ล้วนแต่เป็น “การกระทำที่คุณธรรมโยยบิน และ ความดีที่เคยมีมานั้น วาสนาถึงคราวอัปจน”

นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ดนตรีประกอบเป็นเสียงตึกลงรัวแบบคนป้า ขณะที่แก๊งค์เทวดาอาละวาดทำลายข้าวของสาธารณะและทรัพย์สินส่วนบุคคลของผู้อื่น เพื่อสื่อความหมายถึงความดิบเถื่อนของแก๊งค์เทวดาอีกด้วย

1.5) การยอมรับอุดมการณ์หลักอย่างเป็นธรรมชาติ (naturalization)

(1) แก๊งค์เทวดาถูกนิยามว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่ขัดขึ้น/ ต่อกับอำนาจของสังคมที่ควรถูกจำแนกแยกแยะออกไป (exclude) จากพฤติกรรมต่างๆ ในทางลบที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา

(2) ขณะที่ประกอบสร้างภาพทางลบให้กับแก๊งค์เทวดา ก็ใช้หลักการทำงานของคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) มาเปรียบเทียบ เพื่อประกอบสร้างความหมายเพื่อประกอบสร้างความเป็นอุดมการณ์ “พวกเรา” กับ “พวกเขา” ซึ่งคู่ที่ถูกนำมาเปรียบเทียบ คือแก๊งค์เทวดา และกลุ่มตำรวจที่ตามจับดังนี้

ภาพที่ 8-1: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ตัวละครใน “เทวดาเดินดิน”

จากแผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการทำงานของอุดมการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชนชั้นซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนความชอบธรรมให้กับตัวละครที่รักษาอุดมการณ์หลักของสังคม ขณะที่ทำลายความชอบธรรมของผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคม

2) ผลลัพธ์จากการประกอบสร้างความหมาย

ในที่นี้จะทำการวิเคราะห์ผลลัพธ์จากกระบวนการในการประกอบสร้างความหมายจากภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเกิดดิน” ใน 3 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ของตัวละครผู้ขัดแย้งอำนาจของสังคมที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้

2.1) ความสัมพันธ์ ในด้าน “ความสัมพันธ์กับครอบครัว” ตัวละครผู้ขัดแย้ง/ต่อสู้ มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับครอบครัว ไม่ค่อยติดต่อกับครอบครัวนัก หรือไม่ก็ถูกครอบครัวทิ้งยามตกทุกข์ได้ยาก

ในด้าน “ความสัมพันธ์กับสังคม” ถูกประกอบสร้างให้มีลักษณะที่ “เป็นอันตรายกับสังคม” จากการมีอาวุธในครอบครอง, การปล้นสะดม ไล่เบียดต่อทรัพย์สินผู้อื่น, การทำลายข้าวของสาธารณะ, การขัดแย้ง/ต่อสู้ที่ดูเหมือนทำไปเพื่อความคึกคะนอง การติดยาเสพติด และการมีพฤติกรรมทางเพศแบบต้องห้าม (taboo)

“มิตร” ปรากฏลักษณะมิตร 2 ลักษณะ ได้แก่ “มิตรที่สนับสนุนการต่อสู้” และ “มิตรที่ทอดทิ้ง” ในส่วนของมิตรที่ส่งเสริมการต่อสู้นั้นก็ล้วนแต่ถูกประกอบสร้างให้เป็น “พวกชายขอบ” ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น มาเฟีย กองทัพชนชาวนรธาไฟ, พนักงานธนาคารร่างอ้วน สกปรก ผู้หวังรวยทางลัดจากการปล้น หลังจากทนนับแต่เงินคนอื่น และหมู่บ้านมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งน่าจะเป็นกลยุทธ์ทางอุดมการณ์ในการสร้างความเป็น “คนอื่น” ให้แก่กลุ่มบุคคลผู้ขัดแย้ง/ต่อสู้อำนาจของสังคม และใน มิตรที่ทอดทิ้ง ได้แก่ ครอบครัวของพี่ ผู้เป็นหัวหน้าแก๊งค์ ป่าที่เบียดเบียนราษฎรธรรมมะโม แต่เมื่อหลังคือนักค้าเฮโรอีนใหญ่ และเมื่อแก๊งค์เทวดาชาดที่เพิ่งก็ตอบปฏิเสธการให้ที่พักอย่างไม่ไยดี เพราะกลัวว่าตำรวจจะตามมาได้แล้วตนเองจะเดือดร้อนไปด้วย และหมู่บ้านมุสลิมที่แม่แก๊งค์เทวดาจะเสี่ยงชีวิตเข้าช่วยจากการบุกรุกของเหล่าคนร้ายที่มาโจมตีหมู่บ้าน แต่สุดท้ายก็ขอร้องให้แก๊งค์เทวดาออกไปจากหมู่บ้านเสีย เพราะไม่ต้องการที่จะมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

“ศัตรู” ของแก๊งค์เทวดา คือ “ตำรวจดี” ซึ่งถูกประกอบสร้างให้เป็นคนที่รักครอบครัว รักเด็ก มีความมุ่งมั่นในอาชีพการงาน ซึ่งการประสร้างศัตรูให้เป็นคนดีนี้ ใช้หลักการทำงานของคู่ตรงข้าม (Binary opposition) ของระบบสัญลักษณ์มาประกอบสร้างความหมายให้กับแก๊งค์เทวดา ดังนั้น หากศัตรูของแก๊งค์เทวดาคือคนดี ก็เท่ากับสื่อเน้นว่าแก๊งค์เทวดาอยู่หัวตรงข้ามกับคนดี คือ คนเลว

นอกจากนี้ยังปรากฏ “สถาบันสื่อมวลชน” เป็นศัตรูของผู้จัดขึ้น/ ต่อสู้อีกด้วย โดยการประกอบสร้างความหมายให้สถาบันสื่อมวลชนนั้น เป็นองค์กรที่เห็นแก่รายได้จากยอดขายหนังสือพิมพ์มากกว่าจรรยาบรรณทางวิชาชีพ

2.2) อุดมการณ์ในการจัดขึ้น/ ต่อสู้ อุดมการณ์ในการจัดขึ้น/ ต่อสู้ในที่นี้ ได้แก่ อุดมการณ์ที่ให้ผู้จัดขึ้น “ถอย” กล่าวคือ เป็นอุดมการณ์ที่บอกว่า “แม้ว่าจะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ถ้าลุกขึ้นสู้ โดยใช้ความรุนแรง รัฐจะจัดการอย่างเด็ดขาด”

นอกจากนี้ยังไม่พบการทำงานของอุดมการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชนชั้น (Non-class Ideology) ที่จะสนับสนุนการต่อสู้ของผู้จัดขึ้นให้มีความชอบธรรม แต่กลับพบการทำงานของอุดมการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชนชั้น (Non-class Ideology) ที่สนับสนุนความชอบธรรมให้กับตัวละคร “ตำรวจ” ที่ไล่ล่าแก๊งค์เหวตา ซึ่งทำหน้าที่ในการรักษาอุดมการณ์หลักของสังคม ซึ่งเป็นอุดมการณ์แบบชนชั้นกลาง ทั้งในด้านความรักครอบครัว และความมุ่งมั่นในวิชาชีพ

2.3) อัตลักษณ์ อัตลักษณ์ของผู้จัดขึ้น/ ต่อสู้ที่ถูกประกอบสร้างในภาพยนตร์เรื่องนี้ คือ “ผู้จัดขึ้น/ ต่อสู้ อาจเป็นผู้ชาย ผู้หญิง หรือเพศที่สาม อายุ 18 – 25 ปี แต่งกายแบบนุ่งยีนส์ ใส่เสื้อยืด พวกเขาเป็นอันตรายต่อสังคม ทั้งมีอาวุธในครอบครอง ค้ายาเสพติด ทำลายข้าวของสาธารณะ ออกปล้นสะดมและทำสิ่งที่เป็นเรื่องต้องห้ามของสังคม ดิบเถื่อน ไร้เหตุผล ทำทุกอย่างด้วยความคึกคะนองและความโหดเหี้ยม

การวิเคราะห์ภาพยนตร์เรื่อง “สุดเสนหา”

ภาพยนตร์ที่พูดถึงประเด็นความรักระหว่างสาวไทยกับหนุ่มพม่าเรื่องนี้ถูกสร้างขึ้นอย่างขัดแย้งกับวาทกรรมส่วนใหญ่ในสังคมที่มักประกอบสร้างให้พม่าเป็นศัตรูกับคนไทยที่ไหลวนเวียน ซ้ำซากอยู่ในระบบการสื่อสารต่างๆ ตั้งแต่แบบเรียน ประวัติศาสตร์ ระบบสื่อสารมวลชนอย่างละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ ไปจนถึงบทสนทนาในชีวิตประจำวันของผู้คน การผลิตวาทกรรมความเป็นศัตรูระหว่างไทยกับพม่าอย่างซ้ำซากนี้มีการตั้งข้อสังเกตไว้ว่าแท้จริงแล้ววาทกรรมในการสร้างพม่าให้เป็นศัตรูนี้ถือเป็นฐานที่สำคัญประวัติศาสตร์ไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545: 93) จากพื้นฐานของบริบทสังคมที่ผู้คนมีความคิดแบบ “ศัตรู” กับพม่า ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงมิใช่เป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับความรักของหญิงชายต่างเชื้อชาติคู่หนึ่ง แต่เป็นภาพยนตร์ที่มีลักษณะท้าทายวาทกรรมความสัมพันธ์ฉันท์ศัตรูระหว่างไทยกับพม่า

เรื่องย่อ

ภาพยนตร์เล่าเรื่องราวความรักระหว่างหนุ่มพม่า “มิน” อดีตยามโรงงาน กับ “รุ่ง” สาวโรงงาน ชาวไทย มินป่วยเป็นโรคผิวหนังรักษายาก รุ่งแฟนสาว และพี่อ พี่นุ่นพี่ ที่รุ่งให้ค่าตอบแทนในการช่วยดูแลมิน พามินมาหาหมอเพื่อตรวจ เวลาหมอซักถามอาการมินทั้งสองก็จะคอยแย่งตอบ เพื่อปิดบังไม่ให้หมอรู้อวามินเป็นคนพม่า ลักพักรุ่งต้องกลับไปทำงานจึงฝากพี่อดูแล มินต่อ พี่อพยายามหว่านล้อมหมอให้ช่วยออกไปรับรองแพทย์ให้ แต่ก็ไม่สำเร็จ พี่อพามินไปหาสามีของตนเองที่ทำงาน ลูกน้องสามีซึ่งรู้จักพี่อ แสดงความสนใจในตัวมิน สามีพี่อก็เอ็นดูมิน แนะนำกับคนอื่นว่ามินเป็นหลาน พี่อพยายามผสมครีมทาตัวสูตรของตัวเองให้มินเองเพื่อรักษาโรคผิวหนัง ก่อนจะยืมรถสามีพามินไปหารุ่งที่โรงงาน ตาที่สัญญาไว้กับรุ่ง

ที่โรงงานซึ่งรุ่งทำงานอยู่ และมินเคยเป็นยามมาก่อน มินแหวะคุยกับเพื่อน ยามโรงงานชาวพม่า ขณะรุ่งก็พยายามโกหกเจ้านายว่าเธอไม่สบายเพื่อที่จะได้มีโอกาสไปพ่อดรักกับ มินกลางป่า เจ้านายไม่ค่อยเชื่อนัก แต่ก็ให้ลาหยุดในที่สุด ได้เตือนรุ่งไม่ให้พามินเข้ามาในโรงงาน อีก รุ่งยืมรถสามีพี่อ ขับพามินมุ่งหน้าไปยังป่าแห่งหนึ่ง ที่นี้ทั้งสองได้พ่อดรักกันอย่างมีความสุข นั่งชมวิวเบื้องล่างที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ก่อนจะพากันมาเล่นน้ำที่ลำธาร รุ่งมักเป็นฝ่ายรุกขณะ พ่อดรัก ขณะที่มินก็รู้สึกเจ็บผิวหนังที่ลอกตลอดเวลา

ที่ชายป่าอีกด้านพี่อมาพ่อดรักกับรู้จัก ลูกน้องสามี แต่แล้วก็มีคนร้ายมาขโมยมอเตอร์ไซด์รู้จักไป รู้จักวิ่งตามหิวขโมยแล้วหายไป พี่อเดินไล่ตามจากป่าอีกด้านมาพบมินกับรุ่งนอนพักผ่อนกันอยู่ รุ่งไม่ค่อยพอใจเพราะคิดว่าพี่อตามมา พี่อแก้ตัวว่าเธอหลงทางมา ที่ลำธาร ทั้งสองช่วยกันดูแลมิน ช่วยลอกผิวหนังที่หลุดลุ่ยออกมา ก่อนต่างฝ่ายจะแยกย้ายกันไปหลับไหล รุ่งนอนหลับไหลอย่างมีความสุขข้างกายมิน

การวิเคราะห์

ในที่นี้จะทำการวิเคราะห์ภาพยนตร์ใน 2 ส่วนใหญ่ ได้แก่ กระบวนการประกอบสร้างความหมาย และผลลัพธ์จากกระบวนการในการประกอบสร้างความหมาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) กระบวนการประกอบสร้างความหมายในภาพยนตร์

หัวใจสำคัญของกระบวนการประกอบสร้างความหมายในเรื่องนี้คือการรื้อถอน (deconstruct) ความหมายที่เป็นศัตรูระหว่างไทยกับพม่า และความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่ง

แสดงออกอย่างชัดเจนผ่านชื่อเรื่องว่า “สุดเสน่หา” โดยปรากฏวิธี ผ่านองค์ประกอบในภาพยนตร์ ดังนี้

1.1) ตัวละคร: การนำความหมายทางลบออกแล้วสร้างความหมายใหม่ ในภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับคนต่างเชื้อชาติที่พบในภาพยนตร์ที่ผู้วิจัยศึกษานั้น ผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านมักถูกประกอบสร้างร่างกายในภาพยนตร์ให้มีลักษณะตัวเล็ก เตี้ย ลำ แต่ในสุดเสน่หาร่างกายของหนุ่มพม่าถูกประกอบสร้างร่างกายให้มีลักษณะกำยำสูงใหญ่ ซึ่งถูกนำมาวางเทียบเคียงกับร่างสาวไทยที่ดูบอบบางอ่อนแอ

ส่วนในด้านบุคลิกภาพ เพื่อที่จะรื้อถอนบุคลิกภาพที่ประกอบสร้างความเป็นศัตรู ซึ่งสามารถแสดงออกผ่านบุคลิกภาพที่ดูเป็นอันตรายดิบเถื่อน ก้าวร้าว ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล สุดเสน่หาประกอบสร้างให้บุคลิกภาพของมิน มีลักษณะอ่อนโยน เป็นฝ่ายเดินตามผู้หญิง ไม่ดูเป็นพิษเป็นภัยกับใคร มีความอ่อนแอ ด้วยการเป็นโรคผิวหนังที่สาว ๆ ต้องมาคอยดูแล

1.2) การสร้างความสัมพันธ์แบบใหม่ที่เป็นมิตรที่เท่าเทียม ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ทำการรื้อถอน (deconstruct) กรอบวิธีของคนไทยต่อความสัมพันธ์ต่อคนพม่าที่เป็น “ศัตรู” กัน ซึ่งมีฐานสำคัญอยู่ที่ประวัติศาสตร์เรื่องเล่าของ “ชนชั้นสูง” อย่างการทำสงครามระหว่างกษัตริย์ต่อกษัตริย์ มาสู่เรื่องเล่าว่าด้วยความสัมพันธ์ฉันท์มิตรแบบ “ผิวเมีย” ระหว่าง “ชนชั้นล่าง” โดยการรื้อถอนกรอบแนวคิดความสัมพันธ์แบบศัตรูปรากฏให้เห็นตั้งแต่ชื่อเรื่องของภาพยนตร์ว่า “สุดเสน่หา”

การขยับเข้าใกล้ระดับของความสัมพันธ์เช่นนี้ถือเป็นสิ่งที่มีนัยสำคัญเนื่องจากโดยทั่วไปผู้คนในสังคมมักคิดถึงความสัมพันธ์ไทยกับพม่าใน 2 แบบคือ ไม่เป็น “ศัตรู” ก็ให้พม่าอยู่ในฐานะ “แรงงาน” ของสังคมไทย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันโดยให้ไทยอยู่เหนือพม่า และเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางลบทั้งคู่ การประกอบสร้างความหมายที่ตอกย้ำความสัมพันธ์ลักษณะนี้เป็นการสร้างขอบเขตในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนพม่าว่า เป็นไปไม่ได้ที่พม่าจะเป็นเพื่อนเรา เป็นญาติเรา เป็นคนรักเรา หรือเป็นสามี-ภรรยาของเรา ดังนั้นการที่ภาพยนตร์เรื่องนี้ประกอบสร้างความสัมพันธ์ของตัวละครสาวไทยให้มีความสัมพันธ์ แบบ “ผิวเมีย” กับ หนุ่มพม่า และให้ฝ่ายสาวไทยเป็นฝ่ายรุกในความสัมพันธ์ (ซึ่งผิดจากแบบฉบับของนางเอกทั่วไป) กล่าวคือเป็นฝ่าย “เสน่หา” หนุ่มพม่า พร้อมกับตัวละครหลายตัวที่ปรากฏตัวในภาพยนตร์ ไม่ว่าจะเป็นพี่อู สามีพี่อู ผู้รักพี่อู ที่ร่วมกันแสดงอาการเสน่หา คอยช่วยเหลือหาวิธีการให้อยู่เมืองไทยอย่างมีงานทำ ช่วยกันทำสูตรยารักษาผิวหนังให้ด้วยสูตรของตัวเองจึงเป็น

การรื้อถอน (deconstruct) การประกอบสร้างความหมายของความเป็นศัตรูจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จากมุมมองของชนชั้นสูงที่ถูกตอกย้ำมาเป็นเวลานาน

1.3) โครงเรื่อง ตอนจบและแก่นเรื่อง โครงเรื่องของสุดเสนหามีลักษณะที่แตกต่างจากโครงเรื่องในการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ทั่วไป โดยโครงเรื่องของภาพยนตร์ทั่วไปนั้นจะมีลักษณะเป็นรูปตัววีที่จากจุดเริ่มต้นของเรื่องแล้วค่อยๆ พัฒนาปมปัญหา หรือความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ ไปจนถึงภาวะวิกฤติที่เป็นจุดแตกหักของเรื่อง แล้วจึงเข้าสู่ภาวะคลี่คลายและตอนจบซึ่งพบเห็นได้ในภาพยนตร์ทั่วไปและโครงเรื่องในลักษณะนี้ก็ถูกใช้ในภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่า เช่น พม่าบุกไทย ไทยพ่ายแพ้ ผู้นำของไทยสามารถรวมตัวกันสู้กับพม่าจนประสบความสำเร็จ ขับไล่พม่าออกจากแผ่นดินไทยได้ แต่โครงเรื่องในสุดเสนหากลับไม่ปรากฏลักษณะของการไต่ระดับอารมณ์ของโครงเรื่องอย่างที่พบในภาพยนตร์ทั่วไป หากแต่กลับเป็นการเล่าเรื่องชีวิตประจำวันอันราบเรียบของคนธรรมดาภายใน 1 วันที่ปราศจากจุดเร้าใจซึ่งผิดจากการเล่าเรื่องโดยทั่วไป ที่ใช้วิธีขมวดเวลาอันยาวนาน สรุปไว้ภายใน 2 ชั่วโมง โดยแทรกจุดเร้าใจเข้ามาเป็นระยะเพื่อดึงดูดผู้ชม ก่อนจะจบลงในลักษณะของการให้ “รางวัล” ด้วยภาพการหลับไหลเคียงคู่กันอย่างมีความสุขของคู่รักสาวไทยกับหนุ่มพม่า

1.4) การผสมกันระหว่างความจริงกับความลวง ภาพยนตร์ปรากฏกลวิธีในการเชื่อมโลกของเรื่องเล่าในภาพยนตร์เข้ากับโลกจริง โดยในตอนจบของภาพยนตร์มีการเล่าผ่านตัวอักษรที่ขึ้นบนจอภาพยนตร์ว่าความสัมพันธ์ของมินกับรุ่งได้ดำเนินต่อไปอย่างไร โดยทั้ง 2 แยกทางกัน รุ่งกลับไปหาแฟนเก่า ช่วยกันขายก๋วยเตี๋ยว ขณะที่มินหางานเป็นยามได้ในที่สุด การเชื่อมโลกสมมุติกับโลกจริงเข้าด้วยกันเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ฉันท์ “คู่รัก” ระหว่างไทยกับพม่านั้นเป็นสิ่งที่มียูอยู่ในโลกจริง

1.5) การใช้เพลง เพื่อการขัดขึ้น/ ต่อสู้ ภาพยนตร์เรื่องนี้ใช้เพลงวัยรุ่นของชนชั้นกลางมาประกอบในบางฉาก ซึ่งขัดแย้งกับเรื่องเล่าที่เป็นความรักของชนชั้นล่างระหว่างสาวโรงงานกับหนุ่มพม่า ความขัดแย้งเช่นนี้ ในแง่หนึ่งอาจเป็นการแสดงความเท่าเทียมที่ไม่แตกต่างกันระหว่างความรักของคู่รักแบบชนชั้นกลาง หรือจะเป็นคู่รักแบบชนชั้นล่างสาวโรงงานกับหนุ่มพม่า

1.6) การใช้ฉากและภาพเพื่อการขัดขึ้น/ ต่อสู้ ภาพและฉากหลังภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกใช้เพื่อสื่อความหมายของสถานที่ที่มีนัยของตัวมันเอง ซึ่งสามารถแบ่งสถานที่ออกเป็น 2 ลักษณะ นั่นคือ สถานที่ที่มีความเป็น “เมือง” และสถานที่ที่มีความเป็น “ป่า” ซึ่งบริบทของสถานที่นั้นก็ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ของตัวละครด้วย

เมื่ออยู่ในเมือง สภาพความเป็นเมือง ที่เป็นศูนย์รวมของอำนาจของรัฐไทย และมีผู้คนที่อยู่ในกลไกต่างๆ คอยสอดส่องว่าใครที่ “ใช่ไทย” และ “ไม่ใช่ไทย” ทำให้มีน หนู่มพม่า ไม่กล้าที่จะแสดงตัวตนออกมานัก ต้องพยายามทำตัวให้กลมกลืนไปกับคนที่อยู่รอบตัว ผ่านการแต่งกายและความเงียบ ไม่ให้ใครรู้ว่าเขาไม่ใช่คนไทย ดูไม่มีปากเสียง เพราะถ้าพูดออกมาก็จะได้ยินสำเนียงที่รู้ได้ทันทีว่าเขาไม่ใช่คนไทย ภายใต้บรรยากาศของศูนย์รวมอำนาจของรัฐไทยเช่นนี้ มีนได้แต่รับฟังคำพูดของคนอื่นที่บอกให้เขาทำเช่นนั้น เช่นนี้

แต่สำหรับสถานที่ใน “ป่า” แล้ว มีนจะดูเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เขาถอดเสื้อผ้าที่ใส่เพื่อให้กลมกลืนกับคนอื่นๆ ในสังคมไทย ทั้งเสื้อ เหลือแต่ร่างเปลือยเปล่าไปกับทางเขาสั้น เดินท่องเที่ยวในป่า ขณะที่ผู้ชมก็จะเริ่มได้ยินเสียงในใจของมีนว่าเขาคิดอะไรบ้าง และคิดอย่างไรต่อความสัมพันธ์ขอเขากับรุ่ง มีนเริ่มพูดคุ้ยได้ตอบ ต่อรองกับรุ่งในเรื่องต่างๆ ที่เป็นชีวิตประจำวัน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมีนกับรุ่ง นั้นเป็นความสัมพันธ์ที่มีได้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกุมอำนาจเหนือใคร แม้รุ่งจะอุปการะมีนในระดับหนึ่ง แต่ก็เป็นไปด้วยความ “เส่นหา” ไม่ได้มีลักษณะของการกดขี่ การทวงบุญคุณ ความสัมพันธ์ที่คู่รักทั้งสองจึงมีลักษณะที่เท่าเทียมกัน “ป่า” จึงเป็นสถานที่ปราศจากกฎเกณฑ์ เส้นแบ่งต่างๆ ที่เปิดให้ผู้คนมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันยิ่งขึ้น และเพื่อขับเน้นความหมายที่สำคัญของ “ป่า” ในตอนจบของภาพยนตร์จึงใช้การเปรียบเทียบระหว่างภาพป่าภูเขาที่เคียงข้างกัน วางอย่างสลับซับซ้อน ภายใต้ผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ กับ ภาพมีนและรุ่งที่นอนเคียงข้างกันหลับใหลอยู่ข้างลำธารอย่างมีความสุข แทนความหมายของแผ่นดินที่อยู่เคียงข้างกัน อันหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่า

2) ผลลัพธ์จากการประกอบสร้างความหมาย

ในที่นี้จะทำการวิเคราะห์ผลลัพธ์จากกระบวนการในการประกอบสร้างความหมายจากภาพยนตร์เรื่อง “เทวดาเกิดดิน” ใน 3 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ของตัวละครผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคมที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้

2.1) ความสัมพันธ์ ในด้านความสัมพันธ์กับครอบครัว ภาพยนตร์ไม่ได้เอ่ยถึงความสัมพันธ์กับครอบครัวของมีนมากนัก หากแต่ในด้านความสัมพันธ์กับสังคมนั้น แม้มีนจะอยู่เมืองไทยแบบผิดกฎหมาย แต่เขาก็ไม่มีลักษณะที่เป็นอันตรายต่อสังคม ก้าวร้าว ซึ่งจะสื่อความหมายของความเป็นศัตรู หรือ ความเป็นอื่น ในทางตรงกันข้ามภาพยนตร์ได้ประกอบสร้างบุคลิก ให้มีลักษณะที่ต้องการความช่วยเหลือ ดูและจากโรคผิวหนังที่รักษาไม่หาย จนสาว ๆ ต้องพากันมาช่วยคิดสูตรในการรักษา ควบคู่ไปกับการประกอบสร้างบุคลิกภาพที่อ่อนโยน สุภาพ เรียบร้อย ให้เกียรติผู้หญิง ไม่มีปากมีเสียงกับใคร เจียมเนื้อเจียมตัว

ในด้าน“มิตร” ปรากฏมิตรในลักษณะที่ส่งเสริมการต่อสู้ ซึ่งพยายามช่วยให้ มินอยู่เมืองไทยได้ต่อไป ไม่ว่าจะเป็น รุ่ง แพนสาวโรงงานชาวไทย, พี่อู เพื่อนรุ่นพี่รุ่ง ที่พอรุ่งเผลอ ก็มักจะเอาใจมินมากผิดปกติ, ลามีพี่อู ข้าราชการที่พยายามช่วยให้มินได้ใบรับรองแพทย์เพื่อไป สมัครงาน และ ชูรักพี่อู

ขณะที่ “ศัตรู” ในภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่ปรากฏลักษณะของศัตรูอย่างชัดเจน แต่จะเป็นไปในลักษณะที่เป็นอุปสรรคทำให้มินไม่สามารถอยู่เมืองไทยได้อย่างราบรื่น โดยมักจะเป็นชนชั้นกลางที่อยู่ในกลไกของอำนาจของรัฐ และทุน ได้แก่ หมอที่ไม่ออกใบรับรองแพทย์ให้มิน หากมินไม่มีบัตรประชาชน และหัวหน้างานที่สั่งห้ามรุ่งไม่ให้พามินซึ่งเป็นยามซึ่งออกไปแล้ว กลับมาที่โรงงานอีก การปฏิบัติที่แตกต่างของคนไทยต่างชนชั้นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าในขณะที่ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นล่างหรือชนชั้นล่างถึงกลาง กับ ชาวพม่าดำเนินไปด้วยสัมพันธภาพที่ดี ไร้พรหมแดนใดๆ มากางกันนั้น แต่กระบวนการที่แบ่งแยกหรือจำแนกออกไปด้วยการอ้าง กฎเกณฑ์ต่างๆ อันรับใช้ความเป็นรัฐ/ ทุน ทุน มักจะเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกลางกับ ชาวพม่า

2.2) อุดมการณ์ในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ อุดมการณ์ในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ในที่นี้ ได้แก่ อุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้น “สู้” กล่าวคือ เป็นอุดมการณ์ที่บอกว่า “ถึงจะมีตัวตนที่แตกต่าง แต่ ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี” กล่าวคือ เนื้อหาของภาพยนตร์มีแก่นเรื่องที่บอกว่า แม้ผู้ขัดขึ้นอำนาจของ สังคมจะมี “ตัวตน” ที่แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ในสังคม แต่ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี

2.3) อัตลักษณ์ อัตลักษณ์ของผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้ที่ถูกประกอบสร้างใน ภาพยนตร์เรื่องนี้ คือ “ผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้เป็นผู้ชาย ชาวพม่า อายุประมาณ 20- 25 ปี ร่างกายกำยำ สูง ใหญ่ สุขภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน พุดน้อย รักเพื่อน ให้เกียรติผู้หญิง มีลักษณะที่ไม่เป็นอันตรายต่อ สังคม ปฏิบัติต่อคนอ่อนแอดีกว่า ดี และน้ำใจ